

Таким чином, акцентуючи увагу практичних психологів, учителів-предметників, класних керівників, викладачів, майстрів виробничого навчання, вихователів, керівників гуртків, бібліотекарів, методистів, медичних працівників сучасних шкіл на важливості підготовки випускників до професійного вибору як однієї з найважливіших справ їх подальшої життєдіяльності, ми дійшли **висновку** про:

- необхідність ознайомлення освітян з працями відомих в Україні вчених, які досліджували проблеми профорієнтації та професійного вибору;
- бажаність застосування ними форм, методів і засобів, за допомогою яких молодь усвідомлено визначатиметься з вибором майбутніх професій;
- важливість керуватись у справі профорієнтації випускників принципами, які сприяють спрямуванню їх на врахування своїх можливостей і потреб сучасного ринку праці.

Справедливим вважаємо твердження: «... успіх професійного самовизначення залежить від ефективності діяльності спеціалістів, які надають допомогу старшокласникам на етапі вибору професії» [3, с. 374–375].

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається від 2 червня 1995 р. N 159/30/1526/. – Режим доступу: <http://zaion.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0198-95>.
2. Удовиченко Н.К. Професія як форма структурного поєднання освіти та економіки (у працях німецьких учених ХХ століття) // Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук. практ. конф., 15 груд. 2010 р. / МОН України, ГУОН КМДА, Київ. у-т ім. Б. Грінченка та ін./ За заг. ред. Огнев'юка В.О. [редкол. В.О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С.О.Сисоєва, Г.С. Лозко]. – К.: Київ: у-т ім. Б.Грінченка, 2010. – 192 с.
3. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи: навчальний посібник / Шахрай В.М. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
4. Буркова Л.В. Соціономічні професії: інноваційна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах: монографія / Буркова Л.В. – К.: Інформ. системи, 2010. – 278 с.

УДК 159.922.76:376.58

ПРОБЛЕМА НОРМАТИВНОЇ ТА НЕНОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

Петровська К.В., аспірант

Бердянський державний педагогічний університет

У статті розглядаються вітчизняні та зарубіжні дослідження проблеми участі молоді у неформальних молодіжних об'єднаннях та з'ясується їх роль у розвитку особистості молодої людини. Визначаються соціально-психологічні передумови ненормативної поведінки молоді неформальних об'єднань.

Ключові слова: соціалізація, неформальні молодіжні об'єднання, норма, нормативна та ненормативна поведінка, молодь, молодіжна політика.

Петровская Е.В. ПРОБЛЕМА НОРМАТИВНОГО И НЕНОРМАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ МОЛОДЕЖИ В НЕФОРМАЛЬНЫХ МОЛОДЕЖНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЯХ / Бердянский государственный педагогический университет, Украина.

В статье рассматриваются отечественные и зарубежные исследования проблемы участия молодежи в неформальных молодежных объединениях и выясняется их роль в развитии личности молодого человека. Определяются социально-психологические предпосылки ненормативного поведения молодежи неформальных объединений

Ключевые слова: социализация, неформальные молодежные объединения, норма, нормативная и ненормативное поведение, молодежь, молодежная политика.

Petrovskaia E. THE PROBLEM OF REGULATORY AND NORMATIVE BEHAVIOR AMONG YOUTH IN THE INFORMAL YOUTH ASSOCIATIONS / Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine.

We consider the domestic and foreign research of the problem of youth participation in the informal youth associations and elucidate their role in the development of the individual young person. Determined by socio-psychological prerequisites irregular behavior of young people informal associations.

Key words: socialization, informal youth groups, norm, normative and deviant behavior, youth, youth policy.

На сучасному етапі розвитку України, коли суспільство переживає глибокі трансформаційні зміни, які нерозривно пов'язані з нестабільністю, невизначеністю соціального розвитку, актуальною постає проблема соціального становлення та розвитку молоді.

Як відомо, залучення суб'єкта до суспільства, прищеплення норм і правил поведінки, вироблені суспільством, здійснюється через сім'ю, школу, групи однолітків, оточуючих людей тощо. Ці соціальні інститути, безперечно, справляють безпосередній вплив на соціальне становлення особистості (Л.Божович, І.Зверєва, А.Капська, А.Мудрик). Проте нинішні соціально-економічні, політичні і культурні умови розвитку суспільства, а в них функціонування молодого покоління, характеризуються появою нових сфер життєдіяльності, в яких формується особистість. Це і громадські об'єднання, і об'єднання за інтересами, і клуби, і неформальні об'єднання.

Молодь завжди перебуває в пошуку своєї ідентичності, створення нового стилю. Результатом цього пошуку є певна молодіжна субкультура і неформальні молодіжні об'єднання, які відображають специфічні норми, звичаї, систему цінностей. Однак у всіх суспільствах існують певні загальноприйняті правила, норми, за якими його члени мусять існувати. Кожен має бути правослухняною особистістю і продукувати таку поведінку, яка б відповідала соціальним вимогам. Участь молоді в неформальних об'єднаннях ускладнює процес її соціалізації. Це змушує по-новому підходити до проблем молодіжного руху і вимагає тісної інтеграції різних наук (педагогіки, психології, соціології, філософії тощо) з метою вивчення теоретичних і прикладних проблем соціалізації молоді у неформальних молодіжних об'єднаннях.

Вагомий внесок щодо розвитку знань з проблем молодіжних та дитячих об'єднань в Україні та різноманітних його аспектів на місцевому рівні здійснили: А.Булавін, Н.Головатий, А.Корнієвський, Р.Охрімчук, В.Прилуцький. Однак слід зазначити, що вивчення саме неформальних молодіжних об'єднань – відносно нова проблема вітчизняних гуманітарних наук, яка інтенсивно вивчається. За останні роки по цій тематиці найбільш численними є дослідження Г.Іващенко, Д.Петрова, Е.Раманаускайте, Л.Шабанова.

Історичні аспекти виникнення, розвитку та діяльності неформальних молодіжних об'єднань розглядали М.Малютін, Д.Ольшанський, В.Лісовський, А.Яковлев, Ф.Штибіц та ін. Зокрема, вони наголошували на тому, що в період перехідного віку молодь віддаляється від своєї первинної групи – сім'ї, і входить у нову групу – неформальну.

У дослідженнях І. Башкатова, А.Запесоцького, І.Зверєвої, О.Карпенко, С.Косарецької, С.Левікової досить достатньо вивчено окремі різновиди неформальних об'єднань, процеси їх становлення, взаємодії з соціальними інститутами і формами суспільної свідомості.

Слід відзначити, що, незважаючи на наявність наукових робіт з проблеми участі молоді у неформальних молодіжних об'єднаннях, у наукових дослідженнях не знайшла поки що належного висвітлення проблема ненормативної поведінки молоді в умовах неформальних об'єднань. Тому метою нашої статті стало визначення соціально-психологічних передумов ненормативної поведінки молоді в умовах неформальних об'єднань.

Узагальнюючи погляди науковців різних галузей науки (педагогіка, психологія, соціологія, культурологія, філософія, право тощо), можна дати таке визначення поняттю норма. Це деяке ідеальне утворення, умовне позначення об'єктивної реальності, правило поведінки або деякий середньостатистичний показник, пов'язаний із волею та свідомістю людини, що виникає в процесі культурного розвитку і соціальної організації суспільства (В.Асєєв, М.Бобнева, О.Зайчук, Н.Тарасов, О.Мурашина та ін.).

Для нашого дослідження буде корисним визначення поняття «поведінка», яке дає педагогічна наука. Вона розглядає поведінку як деяку відносно узгоджену й послідовну сукупність вчинків особистості, яка може мати місце в ситуаціях, що визначаються соціальною групою і регулюються певними правилами (нормами) (О.Безпалько, Г.Макартичева, Р.Овчарова, М.Фіцула та ін.).

Як зазначає А.Асмолов, суспільні вимоги до особи, виражені у нормі, регламентують соціальну поведінку з різним ступенем деталізації:

- а) жорстко визначається модель поведінки, конкретний варіант діянь;
- б) визначається лише принципи, яким належить керуватися при виборі конкретного варіанту діянь;
- в) визначається лише загальна мета, для досягнення якої особа сама обирає засоби її здійснення [4].

З цього виходить, що ці вихідні положення, тобто суспільні вимоги, слугують лише орієнтиром на нормативну поведінку у конкретній ситуації. Вибір та подальші дії людини залежать від рівня розвитку її особистісних якостей.

Таким чином можна сказати, що норма – це явище суспільної свідомості у вигляді вимог, які поділяє більшість членів суспільства, які створюють оптимальні умови існування окремого індивіда з урахуванням його соціальної ролі [4, с.59]. Тому, протиставляючи асоціальну поведінку соціальної поведінці, доцільніше говорити про нормативну й ненормативну поведінку, тобто про поведінку, яка відповідає поведінковим нормам чи відхиляється від них.

Дослідження проблеми нормативної поведінки свідчать, що поняття норми імпліцитно містить у собі можливість відхилення від неї (Г.Абрамова, С.Белічева, І.Дубровіна, В.Оржеховський, К.Платонов та ін.). Власне кажучи, говорити про нормативну поведінку можливо лише на тлі якоїсь іншої, ненормативної, такої, що відхиляється від норми, отже, є соціально небажаною і, відповідно, соціально не схвалюваною. Також слід відзначити, що ступінь соціальної «незручності» різних видів ненормативної поведінки різняться від таких, що викликають осуд найближчого соціального оточення, до вчинення тяжких злочинів, покарання за які передбачено повну ізоляцію особи від суспільства.

Неформальне молодіжне об'єднання – це масове об'єднання молоді навколо інтересів або прагматичних цілей, які випадають із суспільних норм [2, с.8]. Саме тому поведінка цієї молоді сприймається як асоціальна або ненормативна (С.Косарецька, С.Левікова, К.Мюллер, І.Омері, Л.Шнейдер).

Сьогодні характеризується максимальним загостренням суперечності між нормою поведінки і її порушенням. Так, для молоді людини, що є представником неформального об'єднання, з її постійним прагненням до самостійності, будь-яка норма – це не що інше, як перешкода і загроза свободі: свободі вибору форм поведінки, орієнтирів розвитку, засобів самовираження, самоствердження тощо. Це пов'язано з розумінням нею самого поняття «норма», яке усвідомлюється молоддю, як обмеження, певна рамка, яка визначає, що можна, а що не можна робити людині як суспільному індивіду. Таке трактування норми, при яскравому вираженні у ній соціальної заборони, зумовлює появу у неформальній молоді негативної установки на неї, ускладнюючи, тим самим, процес відокремлення в її змісті раціонального зерна, що у свою чергу часто призводить до її порушення [2, с.160]. На думку С.Косарецької, основною причиною ненормативної поведінки неформальної молоді є вікова потреба в відокремленні, автономізації, що проявляється в прагненні до самостійності, незалежності, пошуку можливості культуротворчості (вироблення знаків, ритуалів, правил, що відмінні від тих, які пропонують дорослі).

Також слід зазначити, що із вибором молоддю певної норми поведінки, вчинків, способів дій тісно пов'язане задоволення й інших потреб. Правильність вибору обумовлена знаннями власних потреб і реальних ситуацій, у яких вони можуть бути задоволені. Крім того, вона залежить і від характеру особистості, яку, як правило, визначають як індивідуальне поєднання стійких психічних особливостей людини, що обумовлюють типовий для неї спосіб поведінки у конкретних умовах і обставинах. Але, можливо і таке, що вибираючи ту чи іншу норму поведінки, молода людина не завжди діє самостійно. Досить часто її вибір обумовлюється, як певними обставинами, так і впливами найближчого оточення. Задовольняючи свої потреби у самоствердженні та самореалізації в неформальному об'єднанні, молода людина, звільняючись від неволі родини та школи, потрапляє до неволі неформальної організації. При цьому навіть вибір конкретної неформальної групи є невільним, тому що молодь мусить приєднуватися до тієї групи, яка домінує на території її проживання (навчання).

Аналізуючи проблеми ненормативної поведінки, Н.Апетик вважає, що однією із причин є послаблення функцій навчальних закладів, позанавчальних закладів, засобів масової інформації і одночасно збільшення впливу на дитячу особистість неформальних товариств та телепередач, які пропагують жорстокість, агресію. Спостерігається створення все більш агресивних угруповань, об'єднань, для яких характерними є виклик нормам моралі, канонам, правилам, тобто ненормативна поведінка.

Дослідження останніх років доводять, що процес засвоєння норм поведінки включає в себе чотири етапи (А.Асмолов, Ф.Махов, А.Мудрик, М.Максимович, Т.Титаренко):

1. Обізнаність з нормою, розуміння її змісту.
2. Ототожнення своєї поведінки із нормою.
3. Бажання наслідувати норму.
4. Здатність реалізувати норму.

Таким чином, ціннісно-нормативні уявлення молоді (засвоєння нею певних норм) включають у себе когнітивний, афективний та вольовий компоненти. Недоліки у протіканні хоч одного із перелічених етапів можуть обумовити відхилення у поведінці.

Так, слід відзначити, що процес засвоєння суспільних норм поведінки молоді в умовах неформальних об'єднань має певні недоліки у протіканні зазначених етапів. Як стверджує Н.Ю. Максимова, головним новоутворенням молоді є «почуття дорослості», яке виявляється в гіпертрофованій потребі самостійності, самоствердження. Молода людина прагне усвідомити себе як особистість, виявити себе у

вільно обраній діяльності. Вона важко переносить зневажливе ставлення до її бажань і суджень, не хоче підкорятись авторитетному стилю виховання, прагне визнання і поваги оточуючих [4, с. 371].

Прийняття вимог та норм відбувається за рахунок того, що та спільнота, що їх пропонує, є референтною, тобто, з якою індивід прагне себе ідентифікувати [4, с.60]. Об'єднуючись у неформальні групи, молодь ідентифікує себе з представниками цього об'єднання. Таким чином, правила і норми об'єднання сприймаються як особисті, а не нав'язані ззовні дорослими.

Норми поведінки характерні для підлітка з легкістю відштовхуються, коли молода людина сама бажає подорослішати. Так, у багатьох неформальних об'єднаннях практикується «вибуховий» характер відторгнення загальноприйнятих норм поведінки та орієнтація на емансипацію і пермісивність (вседозволеність). Звичайно пермісивність обмежується порушеннями загальноприйнятих норм поведінки, знаходячись при цьому в рамках закону. Частіше всього, вона виражається в формі епатажу і розкутості. Таким чином, всі неформальні молодіжні об'єднання мають елемент протестного змісту.

Молодь закономірно переростає прийняті в дитинстві норми поведінки заради опанування «дорослих» норм та отримання життєвого досвіду. Проблема нормативної поведінки молоді в умовах неформальних молодіжних об'єднань почасти пов'язана з хворобливою відмовою від попередніх дитячих правил поведінки та намаганням створити нові, частіше альтернативні навіть дорослим. Неформальне об'єднання надає молодій людині можливість почувати себе суб'єктом соціальної взаємодії, поведінка якого регулюється саме такими «альтернативними» нормами та правилами. Вибір того чи іншого неформального об'єднання визначається як ситуативними факторами, так і фактором релевантності норм неформального об'єднання особливостям особистості молоді людини.

Отже, психолого-педагогічні передумови ненормативної поведінки молоді неформальних об'єднань включають у себе досить широке коло явищ, що вимагають вчасного виявлення та діагностики, а також диференційованого і адекватного застосування заходів профілактико-виховного характеру та розробки психолого-педагогічних методів корекції.

Основна загроза участі молодих людей в неформальних угрупованнях полягає у тому, що в процесі взаємодії члени даних об'єднань створюють свою систему норм і особистісних цінностей, які, як правило, суперечать суспільним нормам моралі і поведінки. Засвоєння молоді людиною негативних групових цінностей і зразків поведінки, вкоренившись в структурі її особистості, здійснює негативний вплив на особистість, деформує ціннісні орієнтації та моральні установки. Саме тому такою важливою є соціально-педагогічна робота з даною категорією підлітків і молодих людей.

Педагоги попередньої традиційно авторитарної педагогіки ставились до неформальних молодіжних об'єднань з осудом, як проявам так званої контркультури. Тут вирішальну роль відіграло нерозуміння того факту, що молодь – більш активна, ніж інші вікові групи в своєму самоствердженні, зацікавлені в пошукових формах діяльності та поведінки, в більш ризикованих та нестандартних їх актах. Не випадково молодіжні об'єднання – це частіше всього, реальні спроби створення нових форм соціальної взаємодії, які повинні бути зрозумілі педагогом.

Тому, на нашу думку, для безпосередньої роботи з членами молодіжних неформальних об'єднань необхідно створити технологію входження в контакт з членами кожного формування, розробити процедуру завоювання їхньої довіри. Також необхідне виявлення мотивації участі кожної конкретної молоді людини в цих об'єднаннях. У подальшому наступала черга індивідуальної роботи з членами об'єднань за місцем проживання, зацікавлення новими видами і формами проведення дозвілля.

У запропонованій статті було визначено соціально-психологічні передумови ненормативної поведінки молоді в умовах неформальних об'єднань. Основні з них це недоліки у протіканні етапів засвоєння суспільних норм, що і обумовлює відхилення у поведінці молоді.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребує дослідження можливих засобів та умов формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді в умовах неформальних об'єднань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башкатов И.П. Психология неформальных подростково-молодежных групп / Башкатов И.П. – М. : Информпечать, 2000. – 416 с.
2. Косарецкая С.В. О неформальных объединениях молодежи / С.В. Косарецкая, Н.Ю. Синягина. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 159с.
3. Толстых А.В. Подросток в неформальной группе / Толстых А.В. – М. : Знание, 1993. – 152 с.
4. Арзуманян С.Д. Микросреда и отклонения социального поведения детей и подростков / Арзуманян С.Д. – Ереван : Луйс, 1989. – 325 с.